

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-141>

УДК 338.244.47

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PROVISION OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Філюк Дмитро Олександрович

аспірант,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2678-3424>

Шматковська Тетяна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-9982>

Filiuk Dmytro, Shmatkovska Tetiana

Lesya Ukrainka Volyn National University

У статті досліджено проблему забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій, яка набуває все більшого значення у контексті сучасних викликів соціально-економічного розвитку. Розглянуто концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення даного процесу. Проаналізовано стратегії та методи, спрямовані на забезпечення інклюзії всіх верств суспільства у розвиток сільських територій, з урахуванням їхніх особливостей та потреб. Визначено ключові аспекти інклюзивного розвитку, такі як підвищення якості життя, соціальна справедливість, економічна стійкість та збалансоване використання природних ресурсів сільських територій. Досліджено механізми формування та реалізації політик, спрямованих на формування сприятливого середовища для інклюзивного розвитку сільських територій. Визначено, що для досягнення інклюзивного розвитку сільських територій необхідно враховувати комплексний підхід, який охоплює різноманітні аспекти функціонування соціо-еколого-економічних систем, такі як економічний розвиток, соціальна інтеграція, доступ до освіти та медичних послуг, формування нових робочих місць та підтримка місцевих підприємницьких ініціатив.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, сталий розвиток, сільські території, концепція розвитку, інклюзія.

The article examines the problem of ensuring the inclusive development of rural areas, which is gaining more and more importance in the context of modern challenges of socio-economic development. The conceptual foundations of the organizational and economic support of this process are considered. Strategies and methods aimed at ensuring the inclusion of all layers of society in the development of rural areas, taking into account their characteristics and needs, were analyzed. The key aspects of inclusive development are identified, such as improving the quality of life, social justice, economic sustainability and balanced use of natural resources in rural areas. The mechanisms of formation and implementation of policies aimed at creating a favorable environment for the inclusive development of rural areas have been studied. It was determined that in order to achieve the inclusive development of rural areas, it is necessary to take into account a comprehensive approach that covers various aspects of the functioning of socio-ecological and economic systems, such as economic development, social integration, access to education and medical services, the creation of new jobs and support for local entrepreneurial initiatives. It has been investigated that the key elements of the successful implementation of the conceptual principles of inclusive development are the functional cooperation of all interested parties, the inclusion of the public in decision-making processes regarding the development of regional socio-economic projects, as well as ensuring the effective use of resources and the introduction of innovative approaches to managing the development of rural areas. The need to take regional and local specifics into account when planning and implementing the conceptual principles of inclusive development has been determined, since each rural area has its own unique characteristics that can affect the capabilities and needs of its residents. The need for objective consideration of specific local factors when planning and developing

strategies for the inclusive development of rural areas has been proven. It is argued that such an individual approach will help to use the potential of each territory as fully as possible and ensure the overall effectiveness of inclusive measures.

Keywords: inclusive development, sustainable development, rural areas, development concept, inclusion.

Постановка проблеми. Проблематика забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій набуває особливої актуальності в умовах динамічних змін соціального та економічного середовища, оскільки сільські регіони часто стикаються з низкою викликів, які обмежують їх соціальний, економічний та екологічний прогрес. Однією з ключових проблем в даному аспекті є нерівність у доступі населення до ресурсів та можливостей між сільськими та міськими територіями. Недостатність розвинутої інфраструктури, обмежені можливості зайнятості та низький рівень соціального і медичного обслуговування у сільських районах ускладнюють життя їх мешканців, що призводить до зниження загального рівня їх достатку. Усе це вимагає формування нових стратегій розвитку сільських територій, які б враховували їхні потреби та специфіку на засадах інклюзії.

Іншою важливою проблемою є відсутність механізмів стимулювання підприємництва та інновацій у сільських районах. Недостатня підтримка малого та середнього бізнесу, обмежені можливості доступу до фінансових ресурсів та відсутність розвинутих технологічних й наукових центрів у сільській місцевості гальмують розвиток нових галузей та підприємств, що сприяли б диверсифікації локальної економіки та створенню нових робочих місць. Відтак, саме брак інфраструктури та обмежений доступ до технологій ускладнюють впровадження ефективних моделей аграрного виробництва та сільського розвитку, наслідком чого є зниження доходів місцевого населення.

Необхідно також відзначити, що важливою проблемою виступає й відсутність ефективної системи управління та координації між різними рівнями влади та зацікавленими сторонами при плануванні та реалізації проєктів розвитку сільських територій. Недостатня увага до потреб сільських громад у процесі прийняття рішень, недостатнє фінансування та обмежений доступ до інформації про програми й можливості суттєво ускладнюють реалізацію ефективних стратегій розвитку.

Отже, необхідність вирішення даних проблем набуває особливої актуальності та потребує дослідження та реалізації

комплексних концептуальних засад, що сприятимуть інклюзивному розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з питань формування концептуальних засад інклюзивного розвитку сільських територій набувають все більшого значення в сучасній економічній науці. При цьому ключові дослідження даної проблематики орієнтуються на необхідність формування механізму інклюзивного розвитку сільських регіонів.

Важливий внесок у вивчення даної проблематики здійснено у роботах Ю. О. Чалюк, яка досліджує проблеми і можливості інклюзивного розвитку у регіональному масштабі. Автор розглядає фактори, що впливають на рівень інклюзивного розвитку, включаючи соціальну, економічну та політичну сфери [8; 9; 10; 11; 12].

Також вагоме значення мають праці Н. М. Довганик, яка дослідила взаємозв'язок між розвитком сільських територій та загальним економічним зростанням. При цьому в дослідженнях розглядаються стратегії та політики, спрямовані на підтримку інклюзивного розвитку саме у сільських районах та фактори, що сприяють його ефективності [5; 6].

Необхідно відзначити також дослідження Н. Л. Хомюк, присвячене питанням інклюзивного розвитку та загальному підвищенню ефективності громадського управління на сільських територіях. Зокрема, автор, розглядає конкретні стратегії та механізми, спрямовані на забезпечення рівного доступу до ресурсів та можливостей для усіх верств населення [8].

Також необхідно відзначити науковий внесок в дослідження даної проблематики, що здійснено у роботах М. І. Дзямулича, який визначив специфіку формування підходів щодо підтримки соціальної складової проєктів інклюзивного розвитку шляхом розвитку системи недержавного пенсійного страхування, а також ефективного управління функціонування ринку праці [2; 3; 4].

Загалом бачимо, що дослідження даної проблематики визначають важливість проблеми інклюзивного розвитку сільських територій. При цьому існує також і об'єктивна

потреба необхідності подальших досліджень та формування стратегій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку сільських громад.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження концептуальних засад організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій для визначення інструментарію і механізму підвищення їхнього соціально-економічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій являють собою систему планування, принципів та підходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей, активної участі та включення всіх громадян у процеси ефективного розвитку сільських територій. Такі засади ґрунтуються на визнанні соціальних та еколого-економічних, з якими стикаються сільські громади, та визнанні інклюзивного розвитку як ключового чинником формування умов їх сталого розвитку.

В практичному аспекті концептуальні засади передбачають створення сприятливого соціально-економічного середовища, яке б забезпечувало ефективний розвиток різноманітних форм підприємництва та залучення інвестицій в реалізацію проєктів регіонального розвитку [14]. Це означає необхідність розробки та впровадження функціональних стратегій розвитку, які б були спрямовані на формування нових можливостей для розвитку бізнесу у сільських районах, зокрема за допомогою розвитку малих та середніх підприємств, агротуризму, сільського зеленого туризму, а також на основі застосування сучасних інноваційних підходів. Крім того, концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій передбачають необхідність розвитку інфраструктури та доступу до послуг, які являють собою базові умови для гідного життя населення.

Варто зазначити, що концептуальні засади також визначають собою також важливість розвитку людського капіталу та сприяння включенню усіх верств суспільства у процеси освіти, навчання та професійної підготовки. Відповідно, це передбачає необхідність формування умов для набуття необхідних навичок і компетенцій, підвищення рівня грамотності і освіченості населення, а також всебічне сприяння розвитку культурного та соціального капіталу сільських територіальних громад.

Тому можна стверджувати, що концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій з функціональної точки зору мають на меті формування умов для сталого розвитку та підвищення якості життя.

Варто відзначити, що сільські території в даний час відіграють ключову роль у розвитку національної економіки України. Перш за все, агросектор виступає важливою галуззю економіки, яка забезпечує не лише продовольчу безпеку держави, але й виробництво сировини для інших секторів промисловості. Сільські території також відіграють значну роль у забезпеченні формування робочих місць, особливо у сільських громадах, що сприяє скороченню міграційних процесів в контексті урбанізації [2].

Разом з тим, розвиток інфраструктури на сільських територіях, такий як будівництво доріг, комунікацій та енергетичних мереж тощо, відіграє важливу роль для підтримки розвитку інших галузей економіки, таких як реальний сектор та сфера послуг. Тому сільські території відіграють важливу роль у розвитку національної економіки України як виробники сільськогосподарської продукції і сировини, а також як джерело природних ресурсів, сприяючи забезпеченню сталого економічного зростання та загального підвищенню життєвого рівня сільського населення (табл. 1).

Як бачимо з табл. 1, вклад сільських регіонів в національну економіку України є доволі суттєвим. При цьому на селі проживає більше 30% населення, а аграрна галузь, як основна сфера виробничої діяльності сільських територій формує понад 40% товарного експорту, що є надзвичайно важливим для платіжного балансу нашої держави. Тому формування концептуальних засад ефективного та інклюзивного розвитку сільських територій виступає нагальною необхідністю в контексті забезпечення майбутнього розвитку економічної системи України.

Отже, концептуальні засади інклюзивного розвитку сільських територій повинні формуватися на основі різноманітних соціально-економічних чинників та враховувати комплексність сучасних викликів і потреб сільських громад. Основними принципами їх формування при цьому виступає соціальна справедливість, економічна ефективність, екологічна сталість та культурна різноманітність. Практично дані аспекти можна трактувати наступним чином:

Таблиця 1

Роль сільських територій у розвитку національної економіки України

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Чисельність постійного населення, млн. осіб	13,2	13,1	13,0	12,8	12,6
Частка у загальній чисельності населення країни, %	31,7	31,7	31,6	31,5	32,9
Чисельність зайнятого населення за видами економічної діяльності, млн осіб	2,9	2,9	3,0	2,7	2,7
Частка у загальній кількості зайнятих по країні, %	17,7	18,0	18,2	17,1	17,2
Валова додана вартість, % від загального по країні	12,1	12,0	10,4	10,8	11,1
Капітальні інвестиції, % від загального по країні	14,1	11,2	9,4	9,9	10,1
Товарна структура експорту аграрної продукції, % від загального обсягу експорту	41,0	39,4	44,3	45,1	44,9

Джерело: [1]

Соціальна справедливість передбачає формування умов для рівних можливостей та вільного доступу до ресурсів для всіх членів сільської громади. Це означає необхідність розвитку соціальної інфраструктури, яка б забезпечувала для місцевого населення ефективний доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та інших базових послуг.

Економічна ефективність визначає специфіку формування умов для розвитку сільського підприємництва та забезпечення стійкого економічного зростання. В практичному аспекті це може включати в себе підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток агротуризму, сільського зеленого туризму, готельно-ресторанного господарства, а також заходи, спрямовані на стимулювання ефективного функціонування місцевої економіки.

Екологічна сталість, яка необхідна для довгострокового збереження природних ресурсів та розвиток екологічно чистих технологій, що надзвичайно важливо для сільських територій. Це зумовлює необхідність забезпечення ефективного використання земельних ресурсів, захист водних та лісових ресурсів, а також зменшення шкідливих викидів господарської діяльності та скорочення обсягів забруднення довкілля.

Культурна різноманітність є важливим елементом цілей сталого розвитку і передбачає збереження та підтримку традиційних культурних цінностей та спадщини сільських громад. Важливим є формування умов для розвитку культурно-туристичних заходів, фестивалів тощо, які сприяють збереженню та розвитку культурної ідентичності сільських територій.

В практичному аспекті концептуальні засади повинні базуватися на основі

існуючих програм розвитку сільських територій, оскільки нормативне забезпечення їх реалізації відіграє надзвичайно важливу роль для залучення джерел фінансування проєктів соціально-економічного розвитку сільських територій. Крім того, державна підтримка не обмежується доступом до публічних фінансів, але й формує умови для залучення приватних інвестицій, а також створює сприятливе середовище для реалізації програм державно-приватного партнерства щодо розвитку села.

В Україні в даний час нормативним документом, на основі якого можна сформувати концептуальні засади інклюзивного розвитку сільських територій є «Національна економічна стратегія на період до 2030 року», яка визначає пріоритети, принципи та інструментарій забезпечення ефективності економічного розвитку села. При цьому даною стратегією визначаються завдання, на основі яких і повинні формуватися концептуальні засади (рис. 1).

Виходячи із завдань Національної стратегії, можна стверджувати, що саме підвищення якості життя сільського населення повинно бути однією з центральних складових концептуальних засад інклюзивного розвитку сільських територій. Це означає необхідність формування таких умов, які забезпечують гідність, комфорт та благополуччя для населення сільських територій [8]. Зокрема, підвищення якості життя сільського населення передбачає ефективний розвиток інфраструктури та надання населенню ефективного доступу до основних соціальних послуг. Це включає в себе будівництво та реконструкцію доріг, мереж водопостачання і каналізації, електропостачання, а також розвиток сфери

Рис. 1. Завдання Національної економічної стратегії розвитку сільських територій та інструментарій їх реалізації

Джерело: [7]

освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту. В даному аспекті варто зазначити, що забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, освіти та інших соціальних послуг сприяє загальному покращенню якості життя мешканців сільських територій, що і є ключовим завданням їх інклюзивного розвитку.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що в сучасних умовах об'єктивною необхідністю виступає потреба врахування специфіки кожного сільського регіону при формулюванні стратегій інклюзивного розвитку. Відповідно, стратегії, спрямовані на забезпечення інклюзивності у всіх аспектах життя сільських громад повинні включати в себе

компоненти економічного, соціального та екологічного розвитку територій. При цьому для успішної реалізації концепції інклюзивного розвитку необхідна ефективна взаємодія між державними органами, місцевими громадами, бізнесом та громадськістю. Загалом інклюзивний розвиток сільських територій вимагає комплексного підходу та тривалої підтримки з боку органів місцевого самоврядування, а також активної участі усіх зацікавлених сторін. Загалом інклюзивний розвиток сільських територій є ключовим чинником для формування сталого та справедливого суспільства, а його реалізація потребує постійного вдосконалення політик та програм, спрямованих на підтримку розвитку сільських громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Концептуальні засади формування зайнятості сільського населення України. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 25–30.
3. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Формування економічної активності сільського населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
4. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. *Економічний форум*. 2020. №1. С. 135–140.
5. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 22–29.
6. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 42–47.
7. Національна економічна стратегія на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF>
8. Хомюк Н. Л., Шматковська Т. О., Дзямулич М. І., Гаряга Л. О. Детермінанти розвитку інклюзивного ринку праці в Україні. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2024. № 37(1). С. 22–27.
9. Чалюк Ю. О. Індексна оцінка соціально-економічної динаміки. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 45–52.
10. Чалюк Ю. О. Міжнародний моніторинг динаміки соціальних процесів. *Racja stanu. Studia i materiały*. 2013. № 2-1(12-13). Р. 231–240.
11. Чалюк Ю. О. Стратегія соціально-економічного прориву КНР. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 3. С. 127–140.
12. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Розширення можливостей жінок як інструмент соціально-економічного розвитку. *Наукові перспективи*. 2021. № 7(13). С. 279–293.
13. Чалюк Ю. О., Кириленко В. І. NEET–молодь у системі соціально-економічних відносин. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 35. С. 148–158.
14. Шматковська Т. О. Функціонування особистих господарств в аспекті диференціації життєвого рівня сільського населення. *Держава та регіони : економіка та підприємництво*. 2007. № 5. С. 128–132.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
2. Dziamulych, M. I., & Chyzh, N. M. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia systemy nederzhavnykh strakhovykh pensiinykh fondiv v Ukraini [The main features of the functioning of the non-state insurance pension funds in Ukraine]. *Ekonomichnyi Forum*, vol. 1, pp. 135–140. (in Ukrainian)
3. Dziamulych M. I., & Maksymiak, S. V. (2023). Kontseptualni zasady formuvannia zainiatosti silskogo naselenia Ukrainy [Conceptual principles of the formation of employment of the rural population of Ukraine]. *Galytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 84(5), pp. 25–30. (in Ukrainian)
4. Dziamulych M. I., & Maksymiak S. V. (2023). Formuvannia ekonomichnoi aktyvnosti silskogo naselenia Ukrainy [Formation of economic activity of the rural population in Ukraine]. *Ekonomka ta suspiilstvo*, vol. 47. (in Ukrainian)
5. Dovhanyk, N. M., & Chaliuk, Yu. O. (2018). Kontseptsiiia hlobalnoi osvity v istorychnii retrospektyvi [The concept of global education in historical retrospect]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, vol. 1, pp. 22–29. (in Ukrainian)
6. Dovhanyk, N. M., & Chaliuk, Yu. O. (2020). Typolohizatsiia reform mistsevoho samovriaduvannia [Typology of local self-government reforms]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31(70), pp. 42–47. (in Ukrainian)
7. Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 roku № 179 [National economic strategy for the period until 2030: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 03.03.2021 No. 179]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF> (in Ukrainian)
8. Khomiuk N. L., Shmatkovska T. O., Dziamulych M. I., Hariaha L. O. (2024). Determinanty rozvytku inkluzyvnoho rynku pratsi v Ukraini [Determinants of the development of the inclusive labor market in Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 37(1), pp. 22–27. (in Ukrainian)

9. Chaliuk, Yu. O. (2023). Indeksna otsinka sotsialno-ekonomichnoi dynamiky [Index assessment of socio-economic dynamics]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, vol. 29, pp. 45–52. (in Ukrainian)
10. Chaliuk, Yu. O. (2013). Mizhnarodnyi monitorynh dynamiky sotsialnykh protsesiv [International monitoring of the dynamics of social processes]. *Racja stanu. Studia i materiały*, vol. 2-1(12-13), pp. 231–240. (in Ukrainian)
11. Chaliuk, Yu. O. (2021). Stratehiiia sotsialno-ekonomichnoho proryvu KNR [Strategy of social and economic breakthrough of the People's Republic of China]. *Kytaiezhnavchi doslidzhennia*, vol. 3, pp. 127–140. (in Ukrainian)
12. Chaliuk, Yu. O., & Dovhanyk, N. M. (2021). Rozshyrennia mozhlyvostei zhinok yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Empowerment of women as a tool of socio-economic development]. *Naukovi perspektyvy*, vol. 7(13), pp. 279–293. (in Ukrainian)
13. Chaliuk, Yu. O., & Kyrylenko, V. I. (2022). NEET–molod u systemi sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn [NEET-youth in the system of socio-economic relations]. *Skhidna Evropa: ekonomika, bisnes ta upravlinnia*, vol. 35, pp. 148–158. (in Ukrainian)
14. Shmatkovska, T. O. (2007). Funktsionuvannia osobystykh gospodarstv v aspekti dyferentsiatsii zhyttievogo rivnia silskogo naselennia [The functioning of personal farms in the aspect of differentiation of the standard of living of the rural population]. *Derzhava ta regiony: ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 5, pp. 127–132. (in Ukrainian)